

GRZELCZYK

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

της 20ής Σεπτεμβρίου 2001 *

Στην υπόθεση C-184/99,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Tribunal du travail de Nivelles (Βέλγιο) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Rudy Grzelczyk

και

Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία των άρθρων 6, 8 και 8 Α της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρων 12 ΕΚ, 17 ΕΚ και 18 ΕΚ), καθώς και της οδηγίας 93/96/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1993, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών (ΕΕ L 317, σ. 59),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, C. Gulmann, M. Wathelet και B. Σκουρή, προέδρους τμήματος, D. A. O. Edward (εισηγητή), P. Jann, L. Sevón, R. Schintgen και F. Macken, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: S. Alber

γραμματέας: D. Louterman-Hubeau, προϊσταμένη τμήματος,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- το centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve, εκπροσωπούμενο από τον B. Liétar, avocat,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την A. Snoecx, επικουρούμενη από τους C. Doutrelepon και M. Uyttendaele, avocats,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Molde,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους K. Rispal-Bellanger και C. Bergeot,
- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Fernandes και την A. C. Pedroso,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την R. Magrill, επικουρούμενη από τους P. Sales και J. Coppel, barristers,

- το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, εκπροσωπούμενο από την E. Karlsson και τον F. Anton,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον P. van Nuffel,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Βελγικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον C. Doutrelepon, της Γαλλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τη C. Bergeot, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από τους K. Parker, QC, του Συμβουλίου, εκπροσωπούμενου από την E. Karlsson, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από την M. Wolfcarius και τον D. Martin, κατά τη συνεδρίαση της 20ής Ιουνίου 2000,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2000,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

¹ Με απόφαση της 7ης Μαΐου 1999, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Μαΐου 1999, το Tribunal du travail de Nivelles υπέβαλε, κατ'εφαρ-

μογήν του άρθρου 234 ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 6, 8 και 8 Α της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρων 12 ΕΚ, 17 ΕΚ και 18 ΕΚ), καθώς και της οδηγίας 93/96/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1993, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών (ΕΕ L 317, σ. 59).

- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του R. Grzelczyk και του centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve (στο εξής: CPAS), λόγω της αποφάσεως του τελευταίου να διακόψει την καταβολή στον R. Grzelczyk της παροχής που εξασφαλίζει το κατώτερο όριο διαβίωσης (στο εξής: κατώτατο όριο διαβίωσης).

Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

- 3 Το άρθρο 6, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης έχει ως εξής:

«Εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας Συνθήκης και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών της, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας».

- 4 Το άρθρο 8 της Συνθήκης έχει ως εξής:

«1. Θεσπίζεται η ιθαγένεια της Ένωσης.

Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους.

2. Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από την παρούσα Συνθήκη.»

5 Το άρθρο 8 Α της Συνθήκης ορίζει:

«1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην παρούσα Συνθήκη και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της.

2. Το Συμβούλιο μπορεί να θεσπίζει διατάξεις που διευκολύνουν την άσκηση των αναφερόμενων στην παράγραφο 1 δικαιωμάτων. Εκτός αν ορίζει διαφορετικά η παρούσα Συνθήκη, το Συμβούλιο αποφασίζει ομόφωνα, μετά από πρόταση της Επιτροπής και σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.»

6 Από την τέταρτη αιτιολογική σκέψη των οδηγιών 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής (ΕΕ L 180, σ. 26), και 90/365/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων που έχουν παύσει την επαγγελματική τους δραστηριότητα (ΕΕ L 180, σ. 28), καθώς και από την έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/96 — η οποία αντικατέστησε κατ' ουσίαν την οδηγία 90/366/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών (ΕΕ L 180, σ. 30), που ακυρώθηκε από το Δικαστήριο (απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992, C-295/90, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, Συλλογή 1992, σ. I-4193) — προκύπτει ότι οι εμπύκτοντες στις ευεργετικές διατάξεις των οδηγιών αυτών δεν πρέπει να αποτελούν δυσανάλογο βάρος για τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής.

7 Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 93/96:

«Για να προσδιοριστούν οι προϋποθέσεις που θα διευκολύνουν την άσκηση του δικαιώματος διαμονής και για να διασφαλισθεί η χωρίς διακρίσεις πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση υπηκόου κράτους μέλους που έγινε δεκτός να παρακολουθήσει επαγγελματική εκπαίδευση σε άλλο κράτος μέλος, τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν δικαίωμα διαμονής σε κάθε σπουδαστή-υπήκοο κράτους μέλους που δεν έχει το εν λόγω δικαίωμα με βάση άλλη διάταξη του κοινοτικού δικαίου, καθώς και στον/στη σύζυγό του και τα συντηρούμενα τέκνα τους, ο οποίοςς δηλώνει ή με οποιοδήποτε άλλο τουλάχιστο ισοδύναμο τρόπο, ή κατ' επιλογήν του, διαβεβαιώνει την αρμόδια εθνική αρχή ότι διαθέτει πόρους, ώστε τα πρόσωπα αυτά να μην επιβαρύνουν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, υπό τον όρο ότι θα είναι εγγεγραμμένος σε αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα προκειμένου να παρακολουθήσει, κατά κύρια απασχόληση, κύκλο επαγγελματικής εκπαίδευσης, και ότι διαθέτει υγειονομική ασφάλιση η οποία καλύπτει το σύνολο των κινδύνων στο κράτος μέλος υποδοχής».

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

- 8 Το άρθρο 1 του νόμου της 7ης Αυγούστου 1974, περί θεσπίσεως του δικαιώματος επί παροχής εξασφαλίζουσας το κατώτατο όριο διαβιώσεως (*Moniteur belge* της 18ης Σεπτεμβρίου 1974, σ. 11363), ορίζει τα εξής:

«1. Όλοι οι Βέλγοι που έχουν φθάσει στην ηλικία ενηλικιώσεως, που έχουν την πραγματική κατοικία τους στο Βέλγιο και δεν διαθέτουν επαρκή έσοδα και δεν είναι σε θέση να τα αποκτήσουν είτε με τις προσωπικές προσπάθειές τους είτε με άλλα μέσα, έχουν δικαίωμα επί παροχής εξασφαλίζουσας το κατώτατο όριο διαβιώσεως.

Ο Βασιλιάς καθορίζει τι νοείται ως πραγματική κατοικία.

Το ίδιο δικαίωμα αναγνωρίζεται στους χειραφετηθέντες λόγω γάμου ανηλίκους, καθώς και στους αγάμους, που φέρουν το βάρος ενός ή περισσότερων τέκνων.

2. Ο Βασιλιάς μπορεί, με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, να επεκτείνει την εφαρμογή του παρόντος νόμου, υπό τους καθοριζόμενους από Αυτόν όρους, σε άλλες κατηγορίες ανηλίκων, καθώς και σε πρόσωπα που δεν έχουν τη βελγική ιθαγένεια».

- 9 Κατά το άρθρο 1 του βασιλικού διατάγματος της 27ης Μαρτίου 1987 (*Moniteur belge* της 7ης Απριλίου 1987, σ. 5086), που επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του νόμου της 7ης Αυγούστου 1974 σε πρόσωπα που δεν έχουν τη βελγική ιθαγένεια:

«Το πεδίο εφαρμογής του νόμου της 7ης Αυγούστου 1974, περί θεσπίσεως του δικαιώματος επί παροχής εξασφαλίζουσας το κατώτατο όριο διαβιώσεως, επεκτείνεται στα ακόλουθα πρόσωπα:

1^ο στα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας·

2^ο στους απάτριδες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της συμβάσεως σχετικά με το καθεστώς των απατριδών, που υπεγράφη στη Νέα Υόρκη στις 28 Σεπτεμβρίου 1954 και επικυρώθηκε με τον νόμο της 12ης Μαΐου 1960·

3^ο στους πρόσφυγες υπό την έννοια του άρθρου 49 του νόμου της 15ης Δεκεμβρίου 1980 σχετικά με την είσοδο στην εθνική επικράτεια, τη διαμονή, την εγκατάσταση και την απομάκρυνση των αλλοδαπών.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 10 Το 1995, ο R. Grzelczyk, Γάλλος υπήκοος, άρχισε πανεπιστημιακές σπουδές φυσικής αγωγής στο Université catholique de Louvain-la-Neuve οπότε εγκαταστάθηκε στο Βέλγιο. Κατά τα τρία πρώτα έτη των σπουδών του κάλυψε μόνος του τα έξοδα διαβίωσης, κατοικίας και σπουδών, κάνοντας διάφορες μισθωτές μικροεργασίες και επιτυγχάνοντας ευκολίες πληρωμής.
- 11 Στην αρχή του τετάρτου και τελευταίου έτους των σπουδών του ζήτησε από το CPAS να του καταβάλει το κατώτατο όριο διαβίωσης. Στην έκθεσή του, το CPAS αναφέρει ότι ο R. Grzelczyk εργάστηκε πολύ για να πληρώσει τα έξοδα των σπουδών του, αλλ' ότι το τελευταίο έτος των σπουδών είναι το δυσκολότερο, διότι ο σπουδαστής είναι υποχρεωμένος να συντάξει διπλωματική εργασία και να κάνει πρακτική άσκηση. Για τον λόγο αυτό, με απόφαση της 16ης Οκτωβρίου 1998, το CPAS χορήγησε στον R. Grzelczyk το κατώτατο όριο διαβίωσης, υπολογιζόμενο με τον αποκαλούμενο «μεμονωμένο» συντελεστή, για την περίοδο από 5 Οκτωβρίου 1998 έως 30 Ιουνίου 1999.
- 12 Το CPAS ζήτησε από το Βελγικό Δημόσιο να του επιστρέψει το καταβληθέν στον R. Grzelczyk κατώτατο όριο διαβίωσης. Επειδή το αρμόδιο ομοσπονδιακό υπουργείο αρνήθηκε να προβεί στην επιστροφή αυτή, για τον λόγο ότι δεν συνέτρεχαν οι νόμιμες προϋποθέσεις για τη χορήγηση του κατώτατου ορίου διαβίωσης, ειδικότερα η προϋπόθεση της ιθαγένειας, το CPAS, με απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 1999, διέκοψε τη χορήγηση του κατώτατου ορίου διαβίωσης στον R. Grzelczyk από 1ης Ιανουαρίου 1999, στηριζόμενο στην ακόλουθη αιτιολογία: «Ο ενδιαφερόμενος είναι υπήκοος ΕΟΚ εγγεγραμμένος ως σπουδαστής».
- 13 Ο R. Grzelczyk προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Tribunal du travail de Nivelles. Το δικαστήριο αυτό παρατηρεί ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το κατώτατο όριο διαβίωσης συνιστά κοινωνικό πλεονέκτημα υπό την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο

εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), και ότι, στο βελγικό δίκαιο, το δικαίωμα επί του κατωτάτου ορίου διαβίωσης επεκτάθηκε στα άτομα που εμπύπτουν στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού. Εντούτοις, υπενθυμίζει ότι, κατά το CPAS, ο R. Grzelczyk δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να θεωρηθεί ότι εμπύπτει στην εν λόγω διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του κατωτάτου ορίου διαβίωσης, διότι υπό την ιδιότητά του ως σπουδαστής δεν μπορεί να θεωρηθεί εργαζόμενος και η διαμονή του στο Βέλγιο δεν αποτελεί απόρροια της εφαρμογής της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Επιπλέον, το εν λόγω δικαστήριο, αναφερόμενο στην απόφαση της 12ης Μαΐου 1998, C-85/96, Martínez Sala (Συλλογή 1998, σ. I-2691), διερωτάται αν η εφαρμογή της επίμαχης στην κύρια δίκη εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως προσκρούει στις αρχές της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

- 14 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunal du travail de Nivelles, λαμβάνοντας υπόψη το επείγον της καταστάσεως του R. Grzelczyk, αφενός, του αναγνώρισε δικαίωμα για επίδομα κοινωνικής αρωγής υπό τη μορφή μηνιαίας υλικής ενισχύσεως οριζομένης κατ' αποκοπή σε 20 000 βελγικά φράγκα (BEF) τον μήνα για την περίοδο από 1ης Ιανουαρίου έως 30 Ιουνίου 1999 και, αφετέρου, αποφάσισε να αναστείλει την έκδοση αποφάσεως και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Απαγορεύει το κοινοτικό δίκαιο — ειδικότερα, οι αρχές της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων που διατυπώνονται στα άρθρα 6 και 8 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας — να αναγνωρίζεται το δικαίωμα για κοινωνική παροχή χορηγούμενη από σύστημα μη στηριζόμενο σε εισφορές, όπως είναι αυτό που θεσπίστηκε με τον βελγικό νόμο της 7ης Αυγούστου 1974 περί του κατωτάτου ορίου διαβίωσης, μόνο στους υπηκόους των κρατών μελών στους οποίους έχει εφαρμογή ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, και όχι σε όλους τους πολίτες της Ενώσεως;
- 2) Επικουρικώς, έχουν την έννοια τα άρθρα 6 και 8 Α της Συνθήκης, καθώς και η οδηγία [93/96], της 29ης Οκτωβρίου 1993, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών, ότι επιτρέπουν, οσάκις το δικαίωμα διαμονής έχει αναγνωρισθεί, τον εκ των υστέρων αποκλεισμό του σπουδαστή από το δικαίωμα για κοινωνικές παροχές από σύστημα μη στηριζόμενο σε εισφορές, όπως είναι αυτό του

κατωτάτου ορίου διαβιώσεως, επιβαρύνον τη χώρα υποδοχής, και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ότι ο αποκλεισμός αυτός θα έχει γενικό και οριστικό χαρακτήρα;»

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- 15 Οι διάδικοι της κύριας δίκης, τα κράτη μέλη που υπέβαλαν παρατηρήσεις και η Επιτροπή αφιέρωσαν σημαντικό τμήμα των παρατηρήσεών τους, τόσο των γραπτών όσο και των προφορικών, στο ζήτημα αν ο R. Grzelczyk, λόγω του γεγονότος ότι, κατά τα τρία πρώτα έτη των σπουδών του, άσκησε διάφορες μισθωτές εργασίες, εμπίπτει, ως εργαζόμενος υπό την έννοια του κοινοτικού δικαίου, στο πεδίο εφαρμογής του βασιλικού διατάγματος της 27ης Μαρτίου 1987.
- 16 Ωστόσο, από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι το εθνικό δικαστήριο υιοθέτησε την ανάλυση του CPAS ότι ο R. Grzelczyk δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί εργαζόμενος υπό την έννοια του κοινοτικού δικαίου. Ενόψει αυτής της πραγματικής και νομικής βάσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η εφαρμοστέα βελγική νομοθεσία είναι συμβατή προς το κοινοτικό δίκαιο, ιδίως δε προς τα άρθρα 6, 8 και 8 Α της Συνθήκης.
- 17 Υπό τις συνθήκες αυτές, εναπόκειται στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο, όπως έχουν οροθετηθεί από το δικαστήριο αυτό.
- 18 Το αιτούν δικαστήριο οφείλει να εκτιμήσει υπό το φως, μεταξύ άλλων, των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα, αν από τα πραγματικά περιστατικά και τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης προκύπτει ότι ο R. Grzelczyk πρέπει να χαρακτηριστεί ως εργαζόμενος υπό την έννοια του κοινοτικού δικαίου.

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 19 Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν τα άρθρα 6 και 8 της Συνθήκης απαγορεύουν να εξαρτάται το δικαίωμα σε κοινωνικές παροχές που χορηγούνται από σύστημα μη στηριζόμενο σε εισφορές, όπως είναι το κατώτατο όριο διαβίωσης, όσον αφορά τους υπηκόους κρατών μελών εκτός του κράτους μέλους υποδοχής, στο έδαφος του οποίου οι εν λόγω υπήκοοι κατοικούν νομίμως, από την προϋπόθεση να εμπίπτουν οι υπήκοοι αυτοί στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1612/68, ενώ μια παρόμοια προϋπόθεση δεν ισχύει για τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο

- 20 Το CPAS ισχυρίζεται ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του κοινοτικού δικαίου, ότι όλοι οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να επικαλεστούν το δικαίωμα σε κοινωνικές παροχές χορηγούμενες στο πλαίσιο συστήματος που δεν στηρίζεται σε εισφορές, όπως είναι η παροχή που εξασφαλίζει το κατώτατο όριο διαβίωσης. Συγκεκριμένα, από το άρθρο 8 Α, παράγραφος 1, της Συνθήκης προκύπτει σαφώς ότι η διάταξη αυτή δεν παράγει άμεσο αποτέλεσμα και ότι, οσάκις τίθεται σε εφαρμογή, πρέπει πάντοτε να τηρούνται οι περιορισμοί που προβλέπονται στη Συνθήκη και διασαφηνίζονται στο παράγωγο δίκαιο. Στο δίκαιο αυτό περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι οδηγίες 90/364, 90/365 και 93/96, οι οποίες εξαρτούν την άσκηση της ελεύθερης κυκλοφορίας από την απόδειξη ότι ο ενδιαφερόμενος έχει επαρκή εισοδήματα και κοινωνική κάλυψη.
- 21 Η Βελγική και η Δανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι η θέση σε ισχύ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης του Άμστερνταμ δεν μπορεί να μεταβάλει την ερμηνεία αυτή. Κατά την άποψή τους, η ιθαγένεια της Ενωσης δεν συνεπάγεται ότι οι πολίτες της αποκτούν νέα δικαιώματα, ευρύτερα από αυτά που απέρρεαν ήδη από τη Συνθήκη ΕΚ και από το παράγωγο δίκαιο. Ως εκ τούτου, η

αρχή της ιθαγένειας της Ενώσεως δεν έχει αυτόνομο περιεχόμενο, αλλά σχετίζεται αποκλειστικά με τις λοιπές διατάξεις της εν λόγω Συνθήκης.

- 22 Η Γαλλική Κυβέρνηση θεωρεί ότι η σκέψη να επεκταθεί σε όλους τους πολίτες της Ενώσεως η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα των κοινωνικών οφελών, ενώ επί του παρόντος η αρχή αυτή εφαρμόζεται αποκλειστικά στους εργαζομένους και τα μέλη των οικογενειών τους, θα κατέληγε στην καθιέρωση πλήρους ισότητας μεταξύ των πολιτών της Ενώσεως που είναι εγκατεστημένοι σ' ένα κράτος μέλος και των υπηκόων του κράτους αυτού, πράγμα το οποίο δύσκολα συμβιβάζεται προς τα συνδεόμενα με την ιθαγένεια δικαιώματα.
- 23 Η Πορτογαλική Κυβέρνηση παρατηρεί ότι, αφότου άρχισε να ισχύει η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι υπήκοοι των κρατών μελών δεν αντιμετωπίζονται πλέον στο κοινοτικό δίκαιο ως κατ' εξοχήν οικονομικοί παράγοντες μιας κοινότητας με οικονομικό ουσιαστικά χαρακτήρα. Σύμφωνα με την κυβέρνηση αυτή, η θέσπιση της ιθαγένειας της Ενώσεως είχε ως συνέπεια ότι οι περιορισμοί και οι προϋποθέσεις που θέτει το κοινοτικό δίκαιο για την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών δεν μπορεί πλέον να θεωρείται ότι αφορούν ένα δικαίωμα αμιγώς οικονομικής φύσεως που απορρέει από τη Συνθήκη ΕΚ, αλλά αφορούν μόνον τις εξαιρέσεις που στηρίζονται σε λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφάλειας και δημοσίας υγείας. Επιπλέον, εφόσον, από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι υπήκοοι των κρατών μελών απέκτησαν την ιδιότητα του πολίτη της Ενώσεως αυτής και δεν θεωρούνται πλέον ως αμιγώς οικονομικοί φορείς, η εφαρμογή του κανονισμού 1612/68 πρέπει επίσης να επεκταθεί σε όλους τους πολίτες της Ενώσεως, ανεξάρτητα από το αν έχουν την ιδιότητα των εργαζομένων υπό την έννοια του κανονισμού αυτού.
- 24 Αναφερόμενη στην προπαρατεθείσα απόφαση Martínez Sala, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ότι, μολονότι ο R. Grzelczyk υφίσταται δυσμενή διάκριση λόγω της ιθαγένειάς του, το άρθρο 6 της Συνθήκης ΕΚ δεν έχει εφαρμογή στην περίπτωση του, διότι καμία ενδεχόμενη διάκριση έναντι αυτού δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω Συνθήκης. Η διάταξη αυτή δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την κατάργηση των ορίων του πεδίου εφαρμογής του κανονισμού 1612/68, είτε τούτο οριστεί αυτετελώς είτε σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Συνθήκης.

- 25 Η Βελγική Κυβέρνηση προσθέτει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο προσφεύγων ζητεί να του χορηγηθεί το κατώτατο όριο διαβίωσης, το οποίο όμως συνιστά είδος χρηματικής ενίσχυσης που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής ούτε του άρθρου 6 της Συνθήκης ούτε των άρθρων 126 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 149 ΕΚ) ή 127 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 150 ΕΚ). Συγκεκριμένα, μια τέτοια χρηματική ενίσχυση συνιστά μέσο κοινωνικής πολιτικής, το οποίο δεν συνδέεται ειδικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και δεν εμπίπτει, κατά το παρόν στάδιο εξέλιξως του κοινοτικού δικαίου, στην αρμοδιότητα της Κοινότητας.
- 26 Η Επιτροπή θεωρεί ότι τα άρθρα 6 και 8 της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απονέμουν στους πολίτες της Ενώσεως το δικαίωμα να μην υφίστανται, στο πλαίσιο του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης, δυσμενείς διακρίσεις εκ μέρους κράτους μέλους λόγω της ιθαγένειάς τους, υπό την προϋπόθεση ότι η ιδιότητα του πολίτη της Ενώσεως συνιστά επαρκή σύνδεσμο με το οικείο κράτος μέλος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 27 Προκειμένου να ενταχθεί το νομικό ζήτημα που ανέκυψε στην κύρια δίκη εντός του πλαισίου του, πρέπει να υπομνηστεί ότι, με την απόφασή του της 27ης Μαρτίου 1985, 249/83, Hoeckx (Συλλογή 1985, σ. 973), στην οποία μια άνεργη Ολλανδή υπήκοος που μόλις είχε επιστρέψει στο Βέλγιο ζητούσε να της χορηγηθεί και πάλι το κατώτατο όριο διαβίωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι κοινωνική παροχή εξασφαλίζουσα γενικά ένα κατώτατο όριο διαβίωσης, όπως αυτή που προβλέπει ο βελγικός νόμος της 7ης Αυγούστου 1974, αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του κανονισμού 1612/68.
- 28 'Όταν συνέβησαν τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Hoeckx, όλοι οι κοινοτικοί υπήκοοι είχαν

δικαίωμα στο κατώτατο όριο διαβίωσης μόνο που οι υπήκοοι των κρατών μελών εκτός του Βασιλείου του Βελγίου έπρεπε να πληρούν την πρόσθετη προϋπόθεση να έχουν κατοικήσει πράγματι στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους κατά τα πέντε τελευταία έτη πριν από την ημερομηνία χορηγήσεως του κατωτάτου ορίου διαβίωσης (βλ. άρθρο 1 του βασιλικού διατάγματος της 8ης Ιανουαρίου 1976, *Moniteur belge* της 13ης Ιανουαρίου 1976, σ. 311). Σύμφωνα με το βασιλικό διάταγμα της 27ης Μαρτίου 1987, το οποίο κατάργησε το διάταγμα της 8ης Ιανουαρίου 1976, οι υπήκοοι των λοιπών κρατών μελών δικαιούνται το κατώτατο όριο διαβίωσης μόνον εφόσον εμπίπτουν στον κανονισμό 1612/68. Η προϋπόθεση κατοικίας, η οποία εν τω μεταξύ είχε τροποποιηθεί, καταργήθηκε τελικά κατόπιν προσφυγής λόγω παραβάσεως που άσκησε η Επιτροπή κατά του Βασιλείου του Βελγίου (βλ. απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 1992, C-326/90, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 1992, σ. I-5517).

- 29 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι, αν ένας Βέλγος σπουδαστής, που δεν έχει όμως την ιδιότητα του εργαζομένου κατά τον κανονισμό 1612/68, τελούσε σε συνθήκες όμοιες με αυτές του R. Grzelczyk, θα πληρούσε τις αναγκαίες προϋποθέσεις για να λάβει το κατώτατο όριο διαβίωσης. Το γεγονός ότι ο R. Grzelczyk δεν έχει τη βελγική ιθαγένεια συνιστά το μοναδικό εμπόδιο για τη χορήγηση του κατωτάτου ορίου διαβίωσης και, επομένως, πρόκειται χωρίς αμφιβολία για διάκριση λόγω ιθαγένειας.
- 30 Στους τομείς εφαρμογής της Συνθήκης, μια τέτοια διάκριση απαγορεύεται, κατ' αρχήν, από το άρθρο 6. Εν προκειμένω, το άρθρο αυτό πρέπει να αναγνωσθεί σε συνδυασμό με τις σχετικές με την ιθαγένεια της Ενώσεως διατάξεις της Συνθήκης, ώστε να εξακριβωθεί ο τομέας εφαρμογής του.
- 31 Συγκεκριμένα, η ιδιότητα του πολίτη της Ενώσεως τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών, η οποία εξασφαλίζει την ίδια νομική μεταχείριση σε όσους εξ αυτών βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους και υπό την επιφύλαξη των ρητά προβλεπομένων εξαιρέσεων.

- 32 Όπως έκρινε το Δικαστήριο στη σκέψη 63 της προπαρατεθείσας απόφασεως Martínez Sala, ο πολίτης της Ενώσεως ο οποίος διαμένει νομίμως εντός του εδάφους του κράτους μέλους υποδοχής μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 6 της Συνθήκης σε όλες τις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.
- 33 Στις καταστάσεις που διέπονται από το κοινοτικό δίκαιο περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, αυτές που άπτονται της ασκήσεως των θεμελιωδών ελευθεριών που εγγυάται η Συνθήκη και της ασκήσεως της ελευθερίας κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, την οποία απονέμει το άρθρο 8 Α της Συνθήκης (βλ. απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1998, C-274/96, Bickel και Franz, Συλλογή 1998, σ. I-7637, σκέψεις 15 και 16).
- 34 Το Δικαστήριο βεβαίως έκρινε, με τη σκέψη 18 της αποφάσεως της 21ης Ιουνίου 1988, 197/86, Brown (Συλλογή 1988, σ. 3205), ότι, κατά το παρόν στάδιο της εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, η υποτροφία που χορηγείται στους σπουδαστές για την κάλυψη των εξόδων διατροφής και φοιτήσεώς τους δεν εμπίπτει, κατ' αρχήν, στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης ΕΟΚ υπό την έννοια του άρθρου της 7 (νυν άρθρου 6 της Συνθήκης ΕΚ).
- 35 Εντούτοις, μετά την έκδοση της προπαρατεθείσας αποφάσεως Brown, η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση εισήγαγε στη Συνθήκη ΕΚ την ιθαγένεια της Ενώσεως και πρόσθεσε στο τρίτο μέρος της, στον τίτλο VIII, το κεφάλαιο 3, το οποίο αφορά, μεταξύ άλλων, την παιδεία και την επαγγελματική εκπαίδευση. Ουδόλως προκύπτει από το κείμενο της Συνθήκης, όπως αυτό τροποποιήθηκε, ότι οι σπουδαστές που είναι πολίτες της Ενώσεως στερούνται των δικαιωμάτων που απονέμει η Συνθήκη στους πολίτες της Ενώσεως, όταν μετακινούνται σε άλλο κράτος μέλος για να σπουδάσουν. Επιπλέον, μετά την έκδοση της προπαρατεθείσας αποφάσεως Brown, το Συμβούλιο εξέδωσε επίσης την οδηγία 93/96, που προβλέπει ότι τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν το δικαίωμα διαμονής στους σπουδαστές-υπηκόους κρατών μελών που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις.
- 36 Επομένως, το γεγονός ότι ένας πολίτης της Ενώσεως σπουδάζει σε πανεπιστήμιο κράτους μέλους άλλου από αυτό του οποίου είναι υπήκοος δεν μπορεί να του στερήσει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την απαγόρευση κάθε δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας, την οποία προβλέπει το άρθρο 6 της Συνθήκης.

- 37 Η απαγόρευση αυτή πρέπει, εν προκειμένω, να αναγνωσθεί, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 30 ανωτέρω, σε συνδυασμό με το άρθρο 8 Α, παράγραφος 1, της Συνθήκης, που προβλέπει για κάθε πολίτη της Ενώσεως το «δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στη [...] Συνθήκη και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της».
- 38 Όσον αφορά τους εν λόγω περιορισμούς και τις εν λόγω προϋποθέσεις, από το άρθρο 1 της οδηγίας 93/96 προκύπτει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν από τους σπουδαστές-υπηκόους κρατους μέλους που θέλουν να ασκήσουν το δικαίωμα διαμονής στο έδαφός τους, κατ' αρχάς να διαβεβαιώσουν την αρμόδια εθνική αρχή ότι διαθέτουν πόρους, ώστε να μην επιβαρύνουν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, ακολούθως δε ότι είναι εγγεγραμμένοι σε αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα προκειμένου να παρακολουθήσουν, κατά κύρια απασχόληση, κύκλο επαγγελματικής εκπαίδευσης και, τέλος, ότι διαθέτουν υγειονομική ασφάλιση η οποία καλύπτει το σύνολο των κινδύνων στο κράτος μέλος υποδοχής.
- 39 Το άρθρο 3 της οδηγίας 93/96 ορίζει ότι η εν λόγω οδηγία δεν θεμελιώνει δικαίωμα χορήγησης, εκ μέρους του κράτους μέλους υποδοχής, οποιασδήποτε υποτροφίας σπουδών για σπουδαστές που είναι κάτοχοι δικαιώματος διαμονής. Αντιθέτως, καμία διάταξη της εν λόγω οδηγίας δεν αποκλείει τη χορήγηση κοινωνικών παροχών στα άτομα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της.
- 40 Όσον αφορά ειδικότερα το ζήτημα της υπάρξεως πόρων, το άρθρο 1 της οδηγίας 93/96 δεν απαιτεί την ύπαρξη πόρων συγκεκριμένου ύψους ούτε τη δικαιολόγησή τους με συγκεκριμένα έγγραφα. Τίθεται μόνο ζήτημα δηλώσεως ή οποιουδήποτε ισοδύναμου τουλάχιστον μέσου με το οποίο να μπορεί ο σπουδαστής να διαβεβαιώσει την ενδιαφερόμενη εθνική αρχή ότι διαθέτει, για τον ίδιο καθώς και, ενδεχομένως, για τον/τη σύζυγό του και τα συντηρούμενα τέκνα του, πόρους ώστε να μην επιβαρύνουν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, την κοινωνική πρόνοια του

κράτους μέλους υποδοχής (απόφαση της 25ης Μαΐου 2000, C-424/98, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2000, σ. I-4001, σκέψη 44).

- 41 Η Οδηγία 93/96, απαιτώντας μόνο μια τέτοια δήλωση, διαφέρει από τις οδηγίες 90/364 και 90/365, που περιέχουν ενδείξεις σχετικά με το ελάχιστο ύψος των εισοδημάτων που πρέπει να διαθέτουν οι εμπίπτοντες στις ευεργετικές διατάξεις των δύο αυτών οδηγιών. Οι διαφορές αυτές οφείλονται στις ιδιαιτερότητες της διαμονής των σπουδαστών σε σχέση με τη διαμονή όσων εμπίπτουν στις ευεργετικές διατάξεις των οδηγιών 90/364 και 90/365 (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 45).
- 42 Πάντως, η ερμηνεία αυτή δεν αποκλείει ότι το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να θεωρήσει ότι ένας σπουδαστής που έλαβε κοινωνική αρωγή δεν πληροί πλέον τις προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται το δικαίωμα διαμονής του και, ως εκ τούτου, να λάβει, εντός των ορίων που επιβάλλει συναφώς το κοινοτικό δίκαιο, μέτρα είτε για να ανακαλέσει την άδεια διαμονής του υπηκόου αυτού είτε για να μην την ανανεώσει.
- 43 Εντούτοις, τέτοιου είδους μέτρα δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να αποτελούν αυτόματη συνέπεια του ότι ένας σπουδαστής-υπήκοος άλλου κράτους μέλους καταφεύγει στην κοινωνική πρόνοια του κράτους μέλους υποδοχής.
- 44 Το άρθρο 4 της οδηγίας 93/96 ορίζει βέβαια ότι το δικαίωμα διαμονής ισχύει εφόσον οι δικαιούχοι εξακολουθούν να πληρούν τους όρους που προβλέπει το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας. Ωστόσο, από την έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής προκύπτει ότι οι κάτοχοι δικαιώματος διαμονής δεν πρέπει να επιβαρύνουν «υπερβολικά» τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής. Επομένως, η οδηγία 93/96, όπως εξάλλου και οι οδηγίες 90/364 και 90/365, δέχεται την ύπαρξη ορισμένου βαθμού οικονομικής αλληλεγγύης μεταξύ των υπηκόων του κράτους αυτού και των υπηκόων των λοιπών κρατών μελών, ιδίως αν οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο δικαιούχος του δικαιώματος διαμονής είναι προσωρινές.

- 45 Επιπλέον, η οικονομική κατάσταση ενός σπουδαστή μπορεί να μεταβληθεί με το πέρασμα του χρόνου για λόγους ανεξάρτητους από τη βούλησή του. Ως εκ τούτου, η ειλικρίνεια της δηλώσεώς του μπορεί να εκτιμηθεί μόνον τη στιγμή που γίνεται.
- 46 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι τα άρθρα 6 και 8 της Συνθήκης απαγορεύουν να εξαρτάται το δικαίωμα σε κοινωνικές παροχές που χορηγούνται από σύστημα μη στηριζόμενο σε εισφορές, όπως είναι το κατώτατο όριο διαβίωσης, όσον αφορά τους υπηκόους κρατών μελών εκτός του κράτους μέλους υποδοχής, στο έδαφος του οποίου οι εν λόγω υπήκοοι κατοικούν νομίμως, από την προϋπόθεση να εμπíπτουν οι υπήκοοι αυτοί στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1612/68, ενώ μια παρόμοια προϋπόθεση δεν ισχύει για τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 47 Ενόψει της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα και καθόσον το δεύτερο ερώτημα υποβλήθηκε επικουρικός, παρέλκει η απάντηση σ' αυτό.

Επί των διαχρονικών αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως

- 48 Με τις γραπτές της παρατηρήσεις, η Βελγική Κυβέρνηση ζητεί το Δικαστήριο, εφόσον κρίνει ότι άτομο όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης δικαιούται τη χορήγηση κατωτάτου ορίου διαβίωσης, να περιορίσει διαχρονικά τα αποτελέσματα της αποφάσεώς του.

- 49 Προς στήριξη της αιτήσεως αυτής, η Βελγική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η απόφαση του Δικαστηρίου θα παρήγε αναδρομικώς αποτελέσματα που θα έθεταν υπό αμφισβήτηση έννομες σχέσεις που συνήφθησαν καλόπιστα και σύμφωνα με το παράγωγο δίκαιο. Ειδικότερα, η κυβέρνηση αυτή φοβάται την αναδρομική αναταραχή στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης προς όφελος των σπουδαστών, κατόπιν της μεταβολής της ίδιας της οικονομίας του παράγωγου δικαίου που θα απέρρευε από την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, σύμφωνα με την οποία ένας σπουδαστής μπορεί να επικαλεστεί τα άρθρα 6 και 8 της Συνθήκης σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης. Επομένως, η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαιτεί τον κατά χρόνο περιορισμό των αποτελεσμάτων της απόφασης.
- 50 Πρέπει να υπομνησθεί ότι η εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνεία διατάξεως του κοινοτικού δικαίου περιορίζεται να διευκρινίσει και να αποσαφηνίσει την έννοια και το περιεχόμενό της, όπως η διάταξη αυτή έπρεπε να έχει ερμηνευθεί και εφαρμοστεί από τον χρόνο θέσεώς της σε ισχύ (βλ. αποφάσεις της 11ης Αυγούστου 1995, C-367/93 έως C-377/93, Roders κ.λπ., Συλλογή 1995, σ. I-2229, σκέψη 42, και της 24ης Σεπτεμβρίου 1998, C-35/97, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1998, σ. I-5325, σκέψη 46).
- 51 Μόνον κατ' εξαίρεση μπορεί το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου που είναι συμφυής με την κοινοτική έννομη τάξη, να αποφασίσει τον περιορισμό της δυνατότητας που έχει κάθε ενδιαφερόμενος να επικαλεστεί μια διάταξη που αυτό έχει ερμηνεύσει, προκειμένου να τεθούν υπό αμφισβήτηση έννομες σχέσεις που έχουν συναφθεί καλοπίστως (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 23ης Μαΐου 2000, C-104/98, Buchner κ.λπ., Συλλογή 2000, σ. I-3625, σκέψη 39).
- 52 Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία, οι οικονομικές συνέπειες που θα μπορούσαν να απορρέουν για ένα κράτος μέλος από απόφαση εκδοθείσα επί προδικαστικής παραπομπής δεν δικαιολογούν καθεαυτές τον κατά χρόνο περιορισμό των αποτελεσμάτων της απόφασης αυτής (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Buchner κ.λπ., σκέψη 41).

- 53 Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο προσέφυγε στη λύση αυτή υπό πολύ συγκεκριμένες περιστάσεις, αφενός, όταν υπήρχε κίνδυνος σοβαρών οικονομικών επιπτώσεων οφειλομένων ιδίως στον μεγάλο αριθμό των εννόμων σχέσεων που είχαν συσταθεί καλοπίστως βάσει ρυθμίσεως η οποία εθεωρείτο εγκύρως θεσπισθείσα και, αφετέρου, όταν καθίστατο σαφές ότι οι ιδιώτες και οι εθνικές αρχές είχαν ωθηθεί σε συμπεριφορά μη σύμφωνη προς την κοινοτική νομοθεσία λόγω αντικειμενικής και σοβαρής αβεβαιότητας ως προς το περιεχόμενο των κοινοτικών διατάξεων, αβεβαιότητας στη δημιουργία της οποίας είχε συμβάλει η ίδια η συμπεριφορά άλλων κρατών μελών ή της Επιτροπής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Roders* κ.λπ., σκέψη 43).
- 54 Εν προκειμένω, η Βελγική Κυβέρνηση δεν επικαλέστηκε, προς στήριξη της αιτήσεώς της για τον κατά χρόνο περιορισμό των αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως, κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι οι εθνικές αρχές οδηγήθηκαν σε συμπεριφορά μη σύμφωνη προς τις σχετικές με την ιθαγένεια της Ενώσεως διατάξεις της Συνθήκης, οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993, λόγω αντικειμενικής και ουσιώδους αβεβαιότητας ως προς το περιεχόμενο των διατάξεων αυτών.
- 55 Κατά συνέπεια, δεν συντρέχει λόγος κατά χρόνο περιορισμού των αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 56 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Βελγική, η Δανική, η Γαλλική, η Πορτογαλική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και το Συμβούλιο και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 7ης Μαΐου 1999 το Tribunal du travail de Nivelles, αποφαινεται:

Τα άρθρα 6 και 8 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρα 12 ΕΚ και 17 ΕΚ) απαγορεύουν να εξαρτάται το δικαίωμα σε κοινωνικές παροχές που χορηγούνται από σύστημα μη στηριζόμενο σε εισφορές, όπως είναι το κατώτατο όριο διαβίωσης, όσον αφορά τους υπηκόους κρατών μελών εκτός του κράτους μέλους υποδοχής, στο έδαφος του οποίου οι εν λόγω υπήκοοι κατοικούν νομίμως, από την προϋπόθεση να επιίπτουν οι υπήκοοι αυτοί στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, ενώ μια παρόμοια προϋπόθεση δεν ισχύει για τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής.

Rodríguez Iglesias

Gulmann

Wathelet

Σκουρής

Edward

Jann

Sevón

Schintgen

Macken

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 20 Σεπτεμβρίου 2001.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias